

УДК: 321.17:929 Mihailović R.
94(497.11 Маџва)“12”-95
DOI: 10.19090/gff.v49i1.2530
orcid.org/0009-0002-2359-0931
Приказ

ПУТОВАЊЕ КАО БИОГРАФИЈА*

(Ђура Харди, *Итинерариј Ростислава Михаиловича*, Сремска Митровица – Нови Сад: Историјски архив „Срем“ – Филозофски факултет, 2019, стр. 160)

Међу процесима који су обликовали људску историју по свом значају издвајају се путовања. Било да се ради о индивидуалним покретима или миграцијама читавих етничких група, путовања су фундаментално утицала на историјске токове. Када говоримо о средњовековном периоду поменути тврдња постаје веома транспарентна. Средњи век је представљао период изразите мобилности. На путовање се одлучују сви слојеви становништва, а разлози који су стајали иза одлука су разнородни, од питања пуке егзистенције, трговине, ратних сукоба, ходочашћа, образовања до чисте жеље за истраживањем нових и непознатих земаља. Због свега наведеног, с правом средњовековног човека можемо означити синтагмом *Homo viator*, човек путник.

Велику мобилност владајућих слојева током XIII века можемо видети на примеру руског кнеза Ростислава Михаиловича (почетак двадесетих година XIII века – 1263). Он је био најстарији син черниговског кнеза Михаила Всеволодовича из владарске династије Олеговича и Јелене, кћерке галичко-волињског кнеза Романа Мстиславича. Поменути руски владар је био учесник бурних политичких дешавања на широком географском простору од Новгорода до Маџве, а путовања су била важан елемент његове узбудљиве биографије. Реконструкцији њихове динамике посвећена је монографија др Ђуре Хардија *Итинерариј Ростислава Михаиловича*. Аутор је редовни професор на Одсеку за историју Филозофског факултета у Новом Саду, а његов научни рад у знатној мери посвећен је темама везаним за

* Рад је настао као резултат ангажовања на пројекту „Перцепција јужне Угарске у средње веку“, у оквиру акције „Право на прву шансу“ Аутономне покрајине Војводине, Покрајинског секретаријата за високо образовање и научно истраживачку делатност.

средњовековну историју Русије, Угарске и простора југоисточне Европе. Књигу чине девет хронолошко-тематских целина. У уводном поглављу *Изаови на путу истраживања итинерарија кнеза Ростислава Михаиловича* (стр. 9–13) изложен је методолошки приступ проблематици дела. Недостатак дипломатичке грађе владарске канцеларије руског кнеза приморала је аутора да се примарно ослони на наративне изворе. Због наведених околности овде се не ради о класичном владарском итинерару, већ историографској реконструкцији итинерарија Ростислава Михаиловича. Извори који нас обавештавају о његовом животу разнородног су карактера, писани на староруском, латинском, старонемачком и грчком језику у хронолошком опсегу од XIII до XVII века. После осврта на изворе и проблематику њихове интерпретације, аутор се посветио анализи најзначајнијих историографских дела везаних за биографију поменутог кнеза. Како је личност Ростислава Михаиловича била предмет интензивног научног интересовања великог броја европских историчара још од пете деценије XIX века па све до данас, постаје евидентно колико је захтеван подухват проф. Хардија.

Појава Ростислава Михаиловича на историјској сцени приказана је у поглављу под називом *Новгород – Први кнежевски кораџи* (стр. 14–23). Овде је аутор описао ефемерну владавину младог кнеза над овим стратешки значајним градом северне Русије. Борба за контролом над Новгородом, који је после Кијева сматран другом престоницом, представљала је општу тенденцију међу руским кнежевима. Краткотрајна Ростислављева владавина, која је трајала од априла 1229. до децембра 1230. године, показала је сву турбулентност унутрашње политике руских кнежевина. Да је Михаило Всеволодович имао дугорочне планове за свог сина, показало је њихово заједничко присуство на кнежевском скупу у Кијеву априла 1231. године.

Најдинамичнији период биографије Ростислава Михаиловича, од 1235. до 1245. године, обухваћен је излагањем у поглављу *„Јко твои естъ Галичъ“ или галичким путевима и беспућима* (Харди, 2019: 24–85). Поменути период карактеришу претензије Олеговича на кнежевину Галицију. И поред значајне подршке групе локалних бојара, Ростислављева власт била је пролазног карактера. Одлазак у поход на Литву искористио је његов ујак Данило Романовичи и брзо овладао Галичем. Ростислав је због тога потражио уточиште у Угарској, а потом у Пољској. Тек појава монголске опасности 1240. године довела је до привременог измирења Олеговича и Романовича, а Ростислав Михаилович је постао кнез Луцка. Бежећи пред Монголима, Михаило Всеволодович с породицом боравио је у Пољској и Шлеској. Почетак самосталног политичког деловања Ростислава

Михаиловича и излазак из очеве сенке везан је за 1241. годину и обнову његових претензија на кнежевину Галицију. Друга владавина Галичем 1242. године прекраћена је услед притиска Монгола који су се повлачили из Угарске и офанзиве Романовича. Ростислав Михаилович се поново обрео у Угарској, где се и оженио принцем Аном. Тиме је постао зет краља Беле IV, али и угарски претендент на Галицију. После два неуспела похода дошло је до пресудне битке код Јарославља 17. августа 1245. године у којој су Ростислављеве снаге претрпеле пораз, чиме су окончане његове амбиције за владавином над Галицијом. После још једне кампање несуђени галички кнез је своје деловање дефинитивно усмерио ка Угарској.

После склапања брака са принцем Аном Ростислав је постао активни учесник спољне политике краљевине Угарске. Поглавље *Из боја у бој – sub Nova Civitate iuxta fluvium Saar* (стр. 86–90) доноси минуциозну анализу његовог учешћа у бици на пограничној реци Лајти, близу Бечког Новог Места 15. јуна 1246. године. Иако је угарска страна изгубила, сам исход битке се показао још трагичнијим за аустријску страну пошто је у њој страдао херцег Фридрих II с којим се угасила мушка линија династије Бабенберга. Пресудну улогу у овој бици имао је управо Ростислав Михаилович.

Склапањем Зволенског мира дошло је до измирења између Беле IV и династије Романовича. Мировни уговор је додатно учвршћен склапањем брака између угарске принцезе Констанце и Лава, сина Данила Романовича. Овакав след догађаја означио је дефинитиван крај претензијама Ростислава Михаиловича на Галицију. Стога се угарски краљ одлучио да свом зету као апанажу додели област Мачве. Његовом присуству на простору јужне Угарске бави се четврто поглавље под називом *Adventus in Machou* (стр. 91–95). Поменута област се налазила на рубу Паноније, јужно од реке Саве и источно од Дрине, а носила је име по граду Мачва. Аутор претпоставља да је иза подизања овог града, чији је локалитет данас изгубљен, могао стојати управо Ростислав Михаилович. Мачва је обухватала долину Колубаре, а могуће и Београд на истоку. По свему судећи, поменути област Ростислав је вероватно стекао 1247. године после смрти Јована Анђела, сина Маргарете Арпадовић, сестре Андрије II и некадашње византијске царице. Формални помен Ростислава Михаиловича као господара Мачве (*Dominus de Machou*) проналазимо у повељи Беле IV из 1254. године.

Мачвански бан је наставио да игра запажену улогу у војним акцијама Угарске, а наречено аутор анализира у оквиру поглављу *У чешким походима угарског краља* (стр. 96–104). У кампањи из 1253. године Ростислав

Михаилович је значајно допринео поразу чешких снага код Тренчина. Присуство мачванског бана у бици код Кројсенбруна на Моравском пољу 12. јула 1260. године, у којој су Мађари и њихови савезници поражени, може се само наслутити. У писму чешког краља Отакара II Пшемисла папи Александру IV помиње се присуство „шизматика такође, наиме Грка, Бугара, Рашана и Босанаца јеретика“. Аутор сматра да је помен јужнословенског становништва из области које су се тада налазиле под влашћу Ростислава Михаиловича индиректна назнака његовог потенцијалног учешћа у поменутој бици.

О улози Ростислава Михаиловича у бугарско-никејском рату 1254–1256. године проф. Харди пише у поглављу *Путовање на југ* (стр. 105–116). Као таст владара Другог бугарског царства, Михаила II Асена (1246–1257), који се оженио његовом најстаријом ћерком Аном, Ростислав је остварио значајан утицај у овој земљи. Он се јавља као посредник у склапању мира с Никејским царством на реци Регини у лето 1256. године, о чему сведоче византијски извори. Мировни уговор је негативно утицао на положај Михаила II Асена. Убрзо долази до нереда и смрти бугарског цара, након чега се у унутрашње догађаје у Бугарској умешао Ростислав Михаилович. После кратког боравка у Трнову, одакле је извео своју ћерку, он се повукао. Његове, показаће се краткотрајне, аспирације на бугарски трон осведочене су титулом „*imperator Bulgarorum*“ споменутом у једној повељи која се потенцијално датира у 1257. годину.

Поглавље *Последње путовање* (стр. 117–121) бави се питањем хронологије и места сахране Ростислава Михаиловића. Ђ. Харди сматра да је господар Мачве преминуо у децембру 1263. године и наводи да је потенцијално могао бити сахрањен у грчком, православном манастиру Светог Димитрија у Сремској Митровици. На ову претпоставку наводи га географска блискост нареченог манастира Ростислављевим поседима, као и податак да су током XII века кнежеви Галиције, чланови династије Ростислављевича, били његови дародавци.

У поглављу *Закључак или Укратко о итинерарију Ростислава Михаиловича* (стр. 123–126) аутор пружа комплетну реконструкцију итинерара поменутог руског кнеза.

Ростислав Михаилович представља једну од најзанимљивијих личности европске политичке сцене XIII века. Низ звучних титула које је поменути владар носио, као што су кнез Чернигова, кнез Великог Новгорода, кнез Галиције, кнез Луцка, господар Мачве и цар Бугара, потврђују да се ради о историјској фигури веома динамичне биографије. Монографија др

Ђуре Хардија *Итинерариј Ростислава Михаиловича* из угла историографије представља вишеструко значајну публикацију. Акрибични приступ анализи историјских извора и досадашње историографске продукције учинио је да ово дело не представља само допринос изучавању владарске биографије Ростислава Михаиловича, већ и самог феномена путовања у средњем веку. Још један важан аспект ове итинерарске студије везан је за представљање улоге јужне Угарске у контексту средњовековне политике. Сплетом историјских околности Ростислав Михаилович је постао господар Мачве. Из ове области на рубу јужне Паноније он је утицао на историјске токове како у западној, тако и у југоисточној Европи. Због наведених квалитета и широког спектра историјских тема обрађених у овој монографији сматрамо да ће побудити интересовање не само научних кругова, већ и шире читалачке публике заинтересоване за историју.

др Небојша Карталија *

* nebojsa86kartalija@gmail.com